

povala mnichovská dohoda v platnost — bez ohledu na stanovisko Československa — pouhým rozhodnutím velmocí.

Mnichovem byla uzavřena obranná akce Československé republiky v roce 1938. Byla rozrušena ve svých nejvlastnějších principech. Skončila porážkou a rozbitím Československa. 15. březen 1939 byl jen dovršením této porážky.

Avšak velmi brzy se ukázalo, že likvidace Československa nevedla k žádné anglo-německé dohodě, vymezející sféry vlivu ve světovém měřítku. Naopak. Obě tyto velmoci se dostaly velmi brzy v rámci nové světové války do vzájemného konfliktu. V průběhu této války se těžce a pomalu postupně rodila velmocenská protiněmecká fronta, opřená o politickou protinacistickou frontu. K jejímu skutečnému zformování došlo však až v létě 1941. A byla to fakticky táž fronta, o níž usilovalo Československo v úporném procesu své obrany roku 1938.

TRADICE A GAULLISTICKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Alexandr Ort

1. června 1968 uplynulo již deset let od okamžiku, kdy se generál de Gaulle dostal po několikaletém pobytu v politickém ústraní opět k moci. Od té doby nejen uplynulo mnoho vody a mnohé otázky týkající se gaullismu jsou jasnější, ale bylo také popsáno nemálo papíru s nejrůznějšími úvahami na toto téma.

Hodnotíme-li uplynulé desetiletí gaullismu, nemůžeme nevěnovat zvláštní pozornost gaullistické zahraniční politice, kde generál de Gaulle dosáhl nemálo významných úspěchů. Ve vnitropolitické, hospodářské, sociální nebo kulturní oblasti se generálova vláda podobnými úspěchy prokázat nemůže. I když ne všechny jeho akce skončily tak, jak si sám přál, je třeba si povšimnout houževnatosti, s níž gaullistická zahraniční politika své názory prosazovala, a přiznat jí úspěchy, jež jsou o to významnější, že zahraničně politická oblast je velmi silně podmíněna řadou faktorů vnějších, které žádná vláda sama nemůže změnit a často ani ne podstatně ovlivnit.

Přes tyto značné obtíže dosáhl gaullismus na úseku světové politiky snad největšího úspěchu. De Gaullovi se v podstatě podařilo prosadit Francii mezi velmoci, kde po válce měla své místo jen formálně, díky Chartě Organizace spojených národů. Na názor gaullistické Francie se dnes ve světě bere všeobecně zřetel a i když její politika vyvolává mnoho sporů a často i odpor, musí být uznávána jako významný faktor světové politiky.

Generál de Gaulle mohl dosáhnout tohoto úspěchu především proto, že se dostal k moci v době pro sebe nesmírně výhodné. Vlády se ve Francii ujal v okamžiku, kdy hospodářský vývoj překonal nejtěžší údobí a došlo k jasnému rozmachu francouzské ekonomiky. Souviselo to nepochybně s celkovým vývojem světového hospodářství a zvláště evropského. Nástup k realizaci Společného trhu odrážel nepochybně vedle potřeb širšího trhu i některé aspekty konkurenční. Sjednocená Evropa se mohla postavit v hospodářské

oblasti na odpor přílišnému americkému diktátu a Evropské hospodářské společnosti, alespoň v očích některých svých iniciátorů, se nepochybně mělo takovým činitelem stát.

Není jistě náhodné, že společně s integračními tendencemi se opět intenzivněji začaly projevovat prvky nacionalismu v Evropě a právě gaullistická Francie se stala jedním z jejich nejvýraznějších nositelů a propagátorů. A generál sám se dovedl o silný nacionalismus většiny Francouzů dobře opřít a plně ho využít ve svůj prospěch.

Gaullistický režim osobní moci má tak příznivé ústavně právní podmínky, že snad žádná druhá země na světě nedává své vládě tolik možností. Vláda je v V. republice parlamentem téměř neporazitelná a ve skutečnosti jen vykonává presidentovu politiku. Postavení samotného presidenta je ještě nezávislejší a podle ústavy je přímo on „zárukou národní nezávislosti, územní nedotknutelnosti, dodržování dohod o Společenství a smluv“. Článek 52 ústavy dokonce přímo stanoví, že „president republiky sjednává a ratifikuje smlouvy“. A aby mu vůbec nic nemohlo uniknout, článek dále obsahuje klausuli, že prezident „je informován o každém jednání vedoucím k uzavření mezinárodní dohody, jež nepodléhá ratifikaci“.¹⁾

Za těchto podmínek bylo pro gaullistickou diplomacii poměrně snadné rozvíjet zahraničně politickou iniciativu, když ji řídil osobně nezávislý prezident a prováděla vláda, jež se ze své činnosti nemusela pravidelně odpovídat parlamentu. Když se navíc, díky hospodářskému rozmachu, podstatně zlepšila i zahraničně hospodářská situace Francie, mohla gaullistická diplomacie plně rozvinout svou aktivitu.

Velmi důležité bylo to, že generál de Gaulle sám věnoval zahraničně politické oblasti mimořádnou pozornost, i když se to v prvních měsících jeho vlády neprojevovalo příliš výrazně pro naléhavost jiných problémů. Ještě před příchodem k moci v rozhovoru se svými věrnými zcela jednoznačně prohlásil, že „jedinou pákou, jíž je možno působit na francouzské veřejné mínění, je nutnost návratu k nezávislosti francouzského národa na komkoli ve světě a ve všech oblastech“.²⁾

Pročteme-li si pozorně generálovy paměti, které se shodou okolností staly zároveň i jeho politickým programem, vidíme hned, že zahraničně politické problémy ho mimořádně zajímaly a že jim vždy věnoval zvláštní pozornost. Ve třetím díle je dokonce celá velmi rozsáhlá kapitola věnována problému postavení („rang“) Francie ve světové politice. A sledujeme-li generálovo působení za druhé světové války, je zcela jasné, že věnoval největší pozornost právě těmto otázkám a vojenské viděl vždy plně v podřízenosti tomuto hlavnímu úkolu.

Je velmi pozoruhodné, že de Gaulle jako důstojník z povolání dovedl natolik překonat svou „profesionální deformaci“, které podleho tolik jeho kolegů — především ve francouzské armádě, jež se ve své zdrcující většině podřídila vichystickému režimu. Za druhé světové války měl vždy dostatek přehledu, aby události hodnotil především z politického hlediska, i když vojenské otázky často stály v popředí pozornosti.

Je proto zcela logické, že jak těsně po válce, kdy byl v čele provizorních vlád, tak i po roce 1958 věnoval otázkám zahraničně politickým mimořádnou

1) *L'Année politique 1958*, Paris 1959, str. 553.

2) J. R. Tournoux, *Secrets d'état*, Paris 1960, str. 478.

pozornost. Vzhledem k de Gaullově konkrétní politice se velmi dlouho ve světovém tisku pochybovalo, zda gaullistická zahraniční politika má nějakou koncepci. Většinou se tvrdilo, že generál obratně využívá měnící se situace a francouzská zahraniční politika je proto určována bezprostředními záměry a nemá tudíž vlastní dlouhodobou koncepci.

Dnes už se většinou přiznává, že i při mimořádné pružnosti a přizpůsobivosti francouzské diplomacie nelze hovořit o této politice jako o pragmatické. Za uplynulých deset let je možno velmi dobře postihnout jisté pravidelnosti a zásady, jimiž se řídí gaullistická zahraniční politika. Její silnou stránkou je nepochybně to, že se snaží plně využít nejen příhodných momentů neustále se měnící situace, ale že dovede velmi cílevědomě rozvíjet svou činnost v těch směrech, kde se může opírat o tradice a zkušenosti francouzské zahraniční politiky v minulosti.

A zde zasahuje do francouzské diplomacie vědecký rozbor, vycházející jak z geografických, demografických, ekonomických, kulturních a vnitropolitických, tak z mezinárodních podmínek, za nichž se může rozvíjet francouzská diplomacie a v nichž se nakonec může uplatnit i vliv významné osobnosti.³⁾

I když přijímáme skutečnost, že zahraniční politika je ovlivňována řadou významných faktorů, mezi jiným i celkovým mezinárodním postavením každé země, určujícím je nakonec společenské zřízení státu. Tím je dána hlavní, základní linie jeho zahraniční politiky. U gaullistického režimu osobní moci jde o imperialistický stát, čímž je určena i jeho zahraniční politika. Již v tom je silné pouto s politikou minulých vlád a příznivá podmínka k navázání na tradiční směry jak francouzské expanze, tak i spojeneckých svazků.

Hlavním cílem francouzské zahraniční politiky, tak jako zahraniční politiky kteréhokoliv státu, je úsilí o zabezpečení vlastního státu. Vzhledem k tomu, že Francie patřila vždy v moderních dějinách k velmocem, bylo její mezinárodní postavení do velké míry zajištěno již touto skutečností, neboť bylo velmi málo zemí, které mohly Francii samy bezprostředně ohrozit.

Velmocenské postavení tedy dávalo Francii do jisté míry bezpečnost jejího mezinárodního postavení, zároveň však pro ni vytvářelo velmi příznivé podmínky k pronikání do nejrůznějších oblastí světa a k ovlivňování nejdůležitějších otázek světové politiky. A to vše zase nazpět upevňovalo velmocenské postavení Francie.

Není nejmenších pochyb o tom, že právě v tomto směru se gaullistická zahraniční politika snažila od samého počátku navázat na toto velmocenské poslání Francie. „Nezávislost“ a „velikost“ se staly jakýmsi vůdčími principy veškerého snažení gaullistické diplomacie. Sám generál de Gaulle dal této linii směrnicí, když ve svém prohlášení 15. května 1958, kdy se teprve o důvěru politických kruhů a veřejnosti Francie ucházel, zdůraznil nezbytnost „nezávislosti Francie“. Ve svém programovém prohlášení před Národním shromáždě-

³⁾ K nejpropracovanějším studiím věnovaným těmto problémům patří nepochybně téměř již klasická práce „Úvod do dějin mezinárodních vztahů“ (*Introduction à l'histoire des relations internationales*) od Pierre Renouvina a Jean-Baptista Durosella, jež vyšla přepracovaná v roce 1964 v Paříži pod patronací Fondation Nationale des Sciences Politiques.

děním jako nastupující ministerský předseda se velmi kriticky vyslovil o „zatlaceném mezinárodním postavení“ Francie.⁴⁾

Postupně by bylo možno v generálových projevech najít řadu výroků o nutnosti posílení mezinárodní velmocenské prestiže Francie. Jednou z nejvýraznějších formulací jsou slova, která generál de Gaulle vyslovil na tiskové konferenci počátkem roku 1964, kdy po uznání Čínské lidové republiky de iure, nastupovala gaullistická Francie k samostatnější činnosti v oblasti světové politiky. De Gaulle tehdy prohlásil: „Francie, protože je Francií, musí vést ve světě politiku, která by byla světovou.“⁵⁾

Není konečně ani nejdůležitější najít další citáty, neboť dnes snad není na světě nikoho, kdo by pochyboval o tom, že generál de Gaulle usiluje o posílení velmocenského postavení Francie. Heslo „velikosti“ a „nezávislosti“ Francie se dnes stalo přímo programem gaullistické zahraniční politiky a k jeho uskutečnění směřuje veškeré úsilí francouzské diplomacie.

Boj gaullistické Francie o velikost a nezávislost je velmi těsně spojen s vojenskou stránkou věci. I zde navazuje gaullistická politika na tradiční linii francouzské diplomacie. Tak jako po první světové válce se měla francouzská armáda stát základem francouzského boje za hegemonii v Evropě, tak má v současné době „úderná síla“ (*force de frappe*) vytvořit základ velmocenského postavení. Bez ohledu na morální aspekt problému se i v této otázce ukazuje silný realismus gaullistické politiky, neboť atomové pumy mají dnes k dispozici skutečně jen velmoci, stálí členové Rady bezpečnosti OSN.

Celkovou linii vojenské politiky Francie charakterizoval de Gaulle ve známém projevu ve Vojenské škole 3. listopadu 1959. Mezi jiným tam prohlásil: „Je třeba, aby obrana Francie byla francouzská. To je nutnost, které jsme se v posledních letech ne vždy přidržovali.“ A jak má tato francouzská obrana vypadat, uvedl dále: „Důsledkem je, že si musíme během příštích let umět opatřit sílu, která by mohla pracovat pro naše zájmy, tedy to, co začalo být nazýváno údernou silou, způsobitou tak, aby mohla být rozvinuta kdykoli a kdekoli. Rozumí se samo sebou, že základem této síly bude jaderné vyzbrojení, že si je vyrobíme nebo koupíme — ale že bude patřit nám; a protože je případně možné zničit Francii z kteréhokoli místa na světě, je třeba, aby naše síla mohla působit kdekoli.“⁶⁾

Gaullistická propaganda navíc velmi obratně obhájuje budování úderné síly. Dokazuje, že nukleární výzkum a budování některých závodů spojených s přezbrojováním části francouzské armády má mimořádný význam v celkovém rozvoji francouzského národního hospodářství, pro něž je pokrok v oblasti nukleárního výzkumu pobídkou a pomocí v nezbytné modernizaci, bez níž by nebylo schopno konkurence na světových trzích. Navíc v poslední době provedené zkrácení základní vojenské služby se nepochybně příznivě obrazilo v názorech francouzské veřejnosti, která je přivítala a byla přítom ochotna pozapomenout na cenu, kterou toto zkrácení stálo.

Tato orientace na samostatnou a nezávislou zahraniční politiku velmi úzce souvisí s často zmiňovanou protiamerickou linií francouzské zahraniční politiky. Nikde v oficiálních projevech francouzských vládních činitelů nelze najít protiamerické vystoupení. Vše, co je zdůrazňováno, je nezávislost a samo-

4) *L'Année politique 1958*, str. 540—541.

5) *L'Année politique 1964*, Paris 1965, str. 425.

6) *L'Année politique 1958*, str. 631.

statnost. V tom tkví ovšem podstatný rozdíl od předchozí francouzské zahraniční politiky, která v době IV. republiky byla zcela závislá a podřízená americkému vedení prosazovanému především v rámci NATO. Konflikt, který mezi gaullistickou Francií a USA postupně narostl, souvisí se snahou o samostatnější postup, který si gaullistická vláda vynucuje i například tím, že vystupuje z vojenského velení NATO. V zásadě je to odpověď na nepružnou americkou politiku a na neochotu USA provést určité úpravy, které generál de Gaulle požadoval od prvního okamžiku svého nástupu k moci.

V zásadní linii, vycházející z třídního charakteru gaullistického režimu osobní moci, se francouzská zahraniční politika může s americkou rozcházet jen v taktice, a ne v základních přístupech. Karibská krize to jasně ukázala a francouzští státníci toto spojení s USA několikrát potvrdili. Generál de Gaulle sám o této otázce prohlásil v uvedeném projevu ve Vojenské škole: „Je jasné, že naše obrana vybudovaná z našich prostředků, koncepce způsobu vedení války musí být spojena s tím, co je v ostatních zemích. Naše strategie musí být spojena se strategií druhých. Je velmi pravděpodobné, že se na bitevním poli ocitneme v jedné řadě s našimi spojenci. Avšak každý samostatně.“⁷⁾

Vztah gaullistické Francie k USA a k NATO souvisí tedy velmi těsně s problémem nezávislosti a samostatnosti francouzské zahraniční politiky. Pro V. republiku je tato nezávislost nezbytným atributem velmocenského postavení. Jistý rozpor s politikou USA nijak neznamena přechod gaullismu do tábora odpůrců kapitalismu.

Tradice velmocenského postavení Francie je tedy gaullistickou V. republikou obhajována a prosazována mimořádně cílevědomě a stala se v podstatě jádrem gaullistické diplomacie.

Další konstantou francouzské diplomacie bylo její úsilí o vedoucí postavení na evropském kontinentě. Evropská politika vždy stála v popředí francouzské diplomatické aktivity, což je nakonec zcela pochopitelné, neboť Francie jako kontinentální mocnost je do všech evropských problémů zatahována, i kdyby se jim snad snažila vyhnout.

Ve své evropské politice narážela Francie v moderních dějinách vždy na dva hlavní konkurenty — Německo a Velkou Británii. Jestliže spory s Německem se týkaly vlastně dvou kontinentálních mocností bojujících o hegemonii na kontinentě, rozpor mezi Francií a Velkou Británií byl více v oblasti světové politiky, pochopitelně včetně boje o hegemonii v evropské politice.

Francouzská politika vůči Velké Británii byla založena na snaze vzdálit ji z oblasti evropských problémů a zároveň se vůči ní příliš neoslavit v oblasti koloniální. Od počátku dvacátého století došlo pak mezi Francií a Velkou Británií k jistému vyrovnání, neboť obě jako největší koloniální mocnosti měly zájem na udržení *statu quo* ve světové politice a dokonce i v evropské sféře se jejich zájmy dočasně sblížovaly. Společně se obávaly Německa a po první světové válce chtěly obě zabránit rozšíření bolševismu do Evropy. Neznamená to však, že by rozpory mezi nimi zmizely. Ustoupily do pozadí před problémy naléhavějšími, avšak jejich podstata odstraněna nebyla.

Francouzsko-německý konflikt je v posledních sto letech neoddelitelně spjat

⁷⁾ Tamtéž.

s celými evropskými dějinami. Do značné míry je možno říci, že v této době rozhodujícím způsobem ovlivňoval tvorbu zahraniční politiky jak Německo, tak i Francie. Za různých a měnících se podmínek se projevoval často velmi různě. Zůstává však jistou tradicí francouzské zahraniční politiky, která se s ním musí nějak vyrovnávat.

I dnešní francouzská evropská politika, ať už jde o „malou Evropu“ šesti nebo o celou Evropu „od Atlantiku po Ural“, se vyvíjí pod vlivem tradic francouzsko-německého a francouzsko-britského rozporu. Nakonec i problémy EHS jsou jimi do jisté míry poznamenány, především z hlediska francouzského působení v tomto útvaru. Francii vždy jde o zajištění jejího mezinárodního postavení a z tohoto hlediska řídí svou zahraniční politiku.

Francouzská diplomacie se vždy snažila zajistit pro Francii v Evropě hegemónní postavení a když to nebylo plně možné, usilovala o taková spojení, jež by maximálně izolovala a oslabovala hlavní její konkurenty. Tak se již tradičně rozvíjelo spojení Francie s Ruskem, které v podstatě pokračovalo i po konsolidaci sovětského režimu v SSSR. Také zvýšený zájem Francie o střední Evropu měl v zásadě analogický podklad. Střední Evropa stejně jako Rusko měla být francouzským spojencem proti hlavnímu evropskému konkurentu, jímž bylo tradičně Německo.

Mocenská rovnováha na evropském kontinentě, zajišťovaná jak systémem smluv, tak i rozvojem spolupráce v nejrůznějších oblastech, vytvářela jisté záruky bezpečnosti v této části světa, na čemž měla Francie nesporný zájem. Tak i v tomto směru se ve francouzské zahraniční politice vytvořila jistá tradice, které se francouzské vlády nikdy nemohly vyhnout a ani gaullistická vláda nemohla v tomto směru tvořit výjimku.

Gaullistická politika si velmi dobře uvědomila všechny tyto aspekty a od počátku promyšleně postupovala v tomto směru. Koncem padesátých let jí podmínky nutily, aby tuto zásadní linii poněkud přizpůsobila nové době. V rozdělené Evropě musela Francie na prvním místě věnovat pozornost intergracním seskupením, která právě realizací Evropského hospodářského společenství vstupovala do nové, významnější etapy.

Ačkoliv gaullisté se zpočátku stavěli negativně k různým evropským společenstvím, zřejmě především z toho důvodu, že v nich viděli jisté omezení národní nezávislosti, a tím i hrozbu francouzskému velmocenskému postavení, zaujali po příchodu k moci k EHS příznivé stanovisko. Gaullistická V. republika se rozhodla podílet se aktivně na této politice, neboť v ní viděla možnost zajistit si hegemónní postavení v Evropě. Prozatím jen v „malé Evropě“ šesti, ale jako první krok k samostatné francouzské politice v Evropě bylo možno využít i tohoto útvaru.

Francie se stala vedle NSR, Itálie a států Beneluxu aktivním podílníkem na činnosti EHS s tím, že maximálně využije této především hospodářské organizace k posílení své velmocenské prestiže. Převahy NSR v oblasti hospodářské chtěla gaullistická diplomacie využít k tomu, aby západoněmeckou aktivitu omezila na oblast hospodářskou a pro sebe zajistila vedoucí postavení v oblasti politické. Sledujeme-li dosavadní vývoj EHS, především jeho vnitřní rozpory, ukazuje se, že Francie velmi cílevědomě pokračuje v prosazování svého záměru a že již dosáhla jistých úspěchů.

V tom se také skrývá odpověď na dosavadní francouzský odpor proti kandidatuře Velké Británie do EHS. Působení Velké Británie na evropském kontinentě bylo v podstatě vždy zaměřeno proti mocenskému postavení Francie.

A také dnes by vstup Velké Británie do EHS nevyhnutelně znamenal oslabení vedoucího postavení Francie v této organizaci. Francie je dnes jediným členem EHS, který má Chartou OSN přiznaný statut velmoci. Vstupem Velké Británie by toto francouzské privilegium vzalo za své a navíc by Velká Británie mohla v celé organizaci převzít vedoucí úlohu.

Z hlediska tradic francouzské diplomacie je proto protibritská politika gaullistické vlády plně pochopitelná, stejně jako je logické její úsilí ovládnout politicky EHS a za jeho pomoci si vybudovat hegemonní postavení aspoň v západní Evropě. Rozdělení Evropy má v tomto problému pro Francii spíše výhodu než nevýhodu. Francie, která by se stala hegemonem západní Evropy, by byla rovnoprávnějším partnerem SSSR, který je v čele Východu, sestávajícího ze socialistických zemí Evropy. Jinak je totiž poměr sil pro Francii velmi nevýhodný, zatímco v čele sjednocené západní Evropy by její pozice byla značně posílena.

Sjednocení západní Evropy však de Gaulle nechápe supranacionálně, jak si to představuje většina evropsky orientovaných politiků. To by bylo v zásadním rozporu s gaullistickým pojetím nezávislosti a vyměnit nadnárodní NATO za supranacionální politické dovršení EHS by nemělo logiky, i když ve druhé organizaci by Francie jistě nepocítovala tak těžce dominující postavení jiné velmoci, jak tomu bylo v NATO. Proto se Francie velmi cílevědomě pustila v oblasti politické do boje proti supranacionalitě a proti ideji „evropské vlasti“ prosazovala myšlenku „Evropy vlasti“.

Tato koncepce pak již plně zapadala do celkové linie gaullistické diplomacie a nevázala nijak ruce francouzské zahraniční politice jak v celoevropských problémech, tak i v ostatních otázkách světové politiky, kde gaullistická Francie chtěla hrát politiku velmoci.

Západoevropská integrace v sobě do jisté míry řeší i tradiční poměr Francie k Německu. To, že tentokrát jde o Německo rozdělené, je pro Francii poměrně výhodné, neboť její konkurent je značně oslaben a to je v mocenském boji vždy výhodou. Proto také gaullistická vláda nijak nespíchá na celoněmecké sjednocení a ani se příliš netají tím, že jí rozdělení Německa vcelku vyhovuje.

Realismus gaullistické politiky jí nedovoluje omezit se jen na oblast „malé Evropy“. I když dočasně hraje rozdělení Evropy mimořádně významnou roli a na dlouhou dobu zásadně ovlivnilo veškerou evropskou politiku, zůstává evropský kontinent realitou. Přes veškeré rozdíly a rozpory působí zde mnoho otázek společných, které rozhodně nelze přehlížet, neboť právě poslední vývoj znovu staví celoevropské problémy do popředí.

Gaullistické zahraniční politice je třeba při tomto bilancování nesporně připisat k dobru skutečnost, že patřila k prvním, které na Západě věnovaly zvýšenou pozornost celoevropským otázkám. Generálovo heslo „Evropa od Atlantiku po Ural“, které je jen shrnutím jeho myšlenky, formulované již v jeho pamětech,⁸⁾ do značné míry jako první proráželo cestu novým hlediskům. A už v roce 1960 otevřeně prohlásil: „Nikdo nemůže pochybovat o tom, že my

⁸⁾ Podle jeho představ měla Evropa vedle jisté organizace „těsného svazu evropských států inspirovaných katolicismem: Německa, Francie, Itálie, Španělska, Belgie a Portugalska“, mít zároveň jistou „formu organizované asociace národů od Islandu po Cañhrad a od Gibraltaru po Ural“. Charles de Gaulle, *Mémoires de guerre*, sv. II, *L'Unité*, Paris 1956, str. 234 a sv. III, *Le Salut*, Paris 1959, str. 47.

ve Francii považujeme otázku vztahů mezi Východem a Západem za nejdůležitější otázku v Evropě.⁹⁾

I když nelze podcenit skutečnost, že de Gaulle zahájil tuto politiku mimo jiné proto, aby dokázal velmocenské postavení Francie i prováděním samostatné politiky vůči socialistickým zemím, je třeba na druhé straně vidět i jistou návaznost na tradiční francouzskou politiku vůči evropskému východu. Již koncem 19. století došlo k podepsání francouzsko-ruské spojenecké smlouvy a období mezi dvěma válkami je poznamenáno čilou diplomatickou aktivitou Francie ve východní Evropě. Nehledíme-li na bezprostředně poválečné období, kde hlavním hlediskem byl boj proti bolševismu, rozvinula v třicátých letech francouzská diplomacie ve střední a východní Evropě značnou aktivitu.

Politika „kolektivní bezpečnosti“, kterou francouzská zahraniční politika chtěla čelit agresivitě nacistického Německa, přijala v této části Evropy formu „východního paktu“. A již se tehdy iniciátoři této politiky dovolávali toho, že spojenectví s Ruskem bylo „vždy konstantou francouzské politiky“,¹⁰⁾ aby mohli snadněji prosazovat spojenectví s SSSR. Spojenecká smlouva s SSSR a podobná smlouva mezi Československem a Sovětským svazem byly také jedinou uskutečněnou částí východního plánu. Přes jen torzovitě splnění zamýšlené politiky zůstává kolektivní bezpečnost myšlenkou, jejíž správnost dějiny plně potvrdily.

Francie se k ní znovu přihlásila jak v Chartě Organizace spojených národů, tak i v nové spojenecké smlouvě s SSSR, kterou jako první uzavřela osvobozená Francie v roce 1944. Ze skutečnosti, že tehdy delegaci do Moskvy vedl právě generál de Gaulle jako předseda prozatímní vlády ve Francii, lze pochopit, že pro de Gaulla bylo snazší než pro kohokoli jiného tuto politiku ve Francii opět aktivizovat a obnovit.

Bylo by však chybné politiku „Evropy od Uralu po Atlantik“ omezovat jen na vztahy Francie k SSSR nebo k evropskému východu. Možnost navázat v tomto směru na úspěšné tradice jistě Francii usnadňuje rozvinutí aktivity v této oblasti, avšak zdaleka to neznamená, že by se tím vyčerpávalo vše. Heslo vytváří příznivou situaci i pro rozvinutí široké spolupráce všech evropských zemí, bez rozdílu společenského zřízení. De Gaulle nepřestává mluvit o „celé Evropě, jež by v rovnováze řešila své problémy a využívala své rozsáhlé zdroje pro pokrok a pro mír“.¹¹⁾

Z uvedeného citátu se opět jasně ukazuje snaha gaullistické diplomacie získat Francii v čele západní Evropy analogické postavení, jaké má Sovětský svaz v čele socialistické části Evropy. Tak je třeba rozumět zmínce o „rovnováze“, kterou de Gaulle tímto způsobem vysvětluje v mnoha svých projevech.

Shrneme-li, vidíme, že v evropských otázkách dovedla gaullistická zahraniční politika velmi obratně navázat na nejrůznější tradice francouzské diplomacie a ve velké části jich plně využít. I tam, kde usiluje o jistou hegemonii v evropské politice a o posílení velmocenského postavení Francie, může v podstatě jen pokračovat ve staré linii francouzské zahraniční politiky.

⁹⁾ André Passeron, *De Gaulle parle*, Paris 1962, str. 402. I zde mohl částečně navázat na nesmělý pokus z roku 1955, kdy na schůzce šéfů vlád čtyř mocností v Ženevě předložil francouzský zástupce problém vztahů Východ — Západ.

¹⁰⁾ Joseph Paul-Boncour, *Entre deux guerres*, sv. II, Paris 1945, str. 361.

¹¹⁾ *L'Année politique 1964*, Paris 1965, str. 439.

Vedle evropských otázek stály v popředí francouzské politiky vždy problémy koloniální. Jestliže evropská politika byla neoddělitelně spojena se zajištěním bezpečnosti samotné Francie, koloniální politika byla velmi dlouho chápána jako nezbytný atribut velmocenského postavení Francie.

Po období budování koloniální říše, kdy především boj s Velkou Británií o rozdělení kolonií charakterizoval světovou politiku v této oblasti, snažila se francouzská diplomacie ve 20. století v podstatě hájit *status quo*. Jako vlastník druhé největší koloniální říše se Francie obávala všech návrhů na změny, neboť jí mohly přinést jen ztráty.

Tato úporná snaha o udržení *status quo* tak silně ovlivňovala francouzskou zahraniční politiku, že dokonce její mnichovanskou politiku nelze plně pochopit bez uvědomění si tohoto činitele. Francie byla tehdy ochotna ustoupit Hitlerovi v Evropě, kde sliboval zaměřit svůj útok na východ proti bolševismu, jen když měla naději, že tím nebude mít dostatek sil k tomu, aby prosadil nějaké zásadní změny v koloniální oblasti.

Zkoumáme-li francouzskou zahraniční politiku po druhé světové válce, nelze ji pochopit bez rozboru tehdejší francouzské koloniální politiky. Válka v Indochíně a hned po ní následující válka v Alžírsku jsou velmi výrazným dokladem tohoto vlivu. Navíc se tento vliv zdaleka neomezil jen na politiku zahraniční, ale mimořádně silně ovlivnil i francouzské hospodářství a celkovou vnitropolitickou situaci.

Nelze zapomenout, že koloniální otázky byly oblastí, kde francouzská reakce poprvé připravila otevřený střet s komunisty, dokud byli ještě ve vládě. To byl nejslabší úsek komunistické politiky a naopak reakce zde měla jak nejsilnější pozice, tak i největší zkušenosti. Přestože se zde komunisté vyhnuli připravené léčce, podařilo se reakci vytlačit je z vlády v obratně vedené kampani sociálních problémů.

Koneckonců i vznik V. republiky, gaullistického režimu osobní moci, je neoddělitelně spjat s krizí francouzského kolonialismu. To však jasně svědčí o mimořádně velkém významu koloniální problematiky v celkové francouzské politice.

I zde zůstal a do značné míry i musel zůstat gaullismus věren tradiční linii. V alžírské otázce si nemohl hned zpočátku znepřátelit ty, kteří ho vynesli k moci, a v celkové koloniální problematice se rozhodl udělat dlouho uvažovaný a nikdy nerozhodnutý krok — poskytnutí autonomie jednotlivým územím v rámci nově vytvořeného Společenství. Ústava V. republiky byla v tomto směru nesporným krokem vpřed, a je jen dalším důkazem neobyčejně rychlého vývoje v této oblasti koncem padesátých let, že tato ustanovení nové ústavy, přinášející nesporně jisté zlepšení, byla nejdříve revidována. Prakticky jen jeden rok existovalo Společenství, pak bylo nahrazeno plnou samostatností jednotlivých autonomních států.

Také v alžírské otázce se nakonec gaullismus programově přiklonil k neokolonialistické politice. Vývoj zde byl mimořádně těžký a složitý, avšak Evianské dohody nepochybně patří již do nových vztahů, které se postupně vytvořily ve většině případů mezi metropolemi a koloniemi. Gaullismu je třeba přiznat zásluhu, že v podstatě od počátku pochopil nutnost nové politiky, a proto se s výjimkou složité alžírské politiky postavil na zásady neokolonialismu. Tvrdý boj s ultrakolonialismem alžírských kolonií, spojených s početnými reakčními silami v metropoli a špičkami armády, vyvrcholil dokonce v teroristických ak-

cích Organizace tajné armády, jež připravila i několik atentátů na samotného generála de Gaulla.

Gaullistickou koncepci nové koloniální politiky charakterizoval sám generál ve svém rozhlasovém projevu 13. července 1958, kde uvedl: „Opustili jsme nejistotu, pokud jde o naše vztahy v budoucnu. Spějeme k širokému a svobodnému společenství. V roce 1958 musíme vybudovat nové instituce, postavit svazky naší unie na federální základnu, organizovat velký celek politický, ekonomický a kulturní, který odpovídá požadavkům moderního života a pokroku.“¹²⁾ V podstatě je možno souhlasit s těmi, kteří neokolonialistickou politiku charakterizovali jako pokus vidět v protivníkovi z včerejška spolupracovníka zítřka.

Tato zásada, jakmile byla jednou přijata, působila i nadále. To znamená, že se jí gaullistická politika řídila, i když se Společenství začínalo rozpadat. Nebránila urputně Společenství, jako IV. republika bránila Svaz. Pochopila, že jakmile se národně osvobozené hnutí dostane na jistou úroveň, nelze ho již zastavit, a proto dala přednost dvoustranným dohodám i tehdy, když se ukázalo, že nebude možno udržet Společenství, byť v nějaké upravené formě.

K řadě ústupků byl gaullismus v této politice nepochybně donucen tlakem vnějších událostí a soustředěným bojem národně osvobozeného hnutí, opírajícího se o celkový růst vlivu pokrokových sil ve světové politice. Současně je však třeba přiznat, že v průběhu tohoto boje se snažil postupovat vždy tak, aby se nedostal do přímého rozporu s celkovým dějinným trendem. Taktické ústupky, když nebylo možno jinak, zásadní kompromisy, když nebylo vyhnouti, avšak stále na mysli zásadní linie: udržet francouzský vliv v těch rozměrech, jak to dnešní doba ještě dovoluje, v bývalých koloniích a v rodícím se třetím světě vůbec.

Není to tedy zrada díla kolonizátorů, jak se francouzské veřejnosti snažily namluvit ultrareakční kruhy francouzské pravice, ani to není zřeknutí se dědictví otců, ani opuštění tradiční francouzské politiky. Právě naopak, gaullistický neokolonialismus je třeba chápat jako snahu pokračovat v tradiční politice, avšak za zcela nových a zdaleka ne tak příznivých podmínek, a proto novými metodami.

Velmi výstižně tuto novou skutečnost a tím i potřebu nové politiky definoval sám generál de Gaulle ve svém poselství Národnímu shromáždění 11. prosince 1962: „Má-li být rozřešen největší problém světa, jinak řečeno, přístup všech národů k moderní civilizaci, jakou vahou může a musí působit Francie, za podmínky, že dovede rozvinout své hospodářské, technické a kulturní schopnosti takovým způsobem, aby poskytla širokou podporu jiným a aby její veřejní činitelé byli s to působit podle příkazu a dlouhodobě. Jak je to pravdivé, pokud jde o africké státy, včetně Alžírsko, vůči nimž naše historické poslání se od nynějška projevuje spoluprací!“¹³⁾

Toto jednoznačné de Gaullovo stanovisko se zřejmě stalo i směrnici pro práci komise, která pod předsednictvím prof. J. M. Jeanneneyho měla „studovat různé prvky politiky spolupráce s rozvojovými zeměmi, patřícími i nepatřícími do pásma franku, jakož i nutnou administrativní a finanční organizaci, jež by zajistila tuto politiku“.¹⁴⁾ Po velmi krátké době komise předložila své stanovisko, s jehož hlavními závěry se francouzská vláda ztotožnila.

¹²⁾ *L'Année politique 1958*, str. 90.

¹³⁾ *L'Année politique 1962*, Paris 1963, str. 693—694.

¹⁴⁾ Zpráva komise byla vydána v roce 1964 jako *La Politique de Coopération avec*

Jistou nezvratnost nejrůznějších vztahů mezi Francií a jejími bývalými koloniemi postihl výstižně v oblasti hospodářské, především v pásmu franku prof. P. Moussa: „Ať chtějí nebo ne, jsou zapojeni do pokračování historického procesu: mezi Francií a zámořskými zeměmi se vytvořila tak pevná spojení, že nemohou být zanedbána ani z jedné, ani z druhé strany.“¹⁵⁾ Tuto myšlenku v podstatě komise přejímá, když z upozornění na omezenost zdrojů, které má francouzská neokolonialistická politika v hospodářské oblasti k dispozici, vyvozuje závěr, že se hospodářská expanze nemůže orientovat do celého rozvojového světa a že „spolupráce s Afrikou (kde je zdrcující většina zemí, jež tvořily bývalou francouzskou koloniální říši — pozn. aut.) má zůstat přednostní, ne však výlučná.“¹⁶⁾

Velký důraz, který zpráva komise klade na kulturní „vyzařování“ Francie do rozvojových zemí, je také jen shrnutím dřívějších názorů na to, aby učitelé se stali „kulturními vyslanci“ své země a podobně. Tyto názory velmi pregnantně formuloval již koncem čtyřicátých let prof. H. Brunshwig, když doporučil v koloniích „zakládat instituty, posílat tam po tisících studijní stipendia s jedinou starostí, usnadnit všem domorodcům přístup k naší kultuře. Doba vojáků minula; doba bankéřů minula; nechme přijít hodinu profesorů.“¹⁷⁾

I když nepochybně doba bankéřů ještě zdaleka neminula, nemění to nic na správnosti jeho závěru o nutnosti kulturního rozvoje těchto zemí. Navíc se tento faktor stal velmi významným aspektem trvalých styků Francie s frankofonními zeměmi Afriky. Uvědomil si to velmi správně Y. Guéna, když zpracovával některé problémy Společenství: „Jediný jazyk, společná kultura nejsou zdaleka nejmenšími činiteli soudržnosti této Afriky rozkouskované, ale ne rozervané; ani nezanedbatelnějšími pouty s Francií.“¹⁸⁾

Myslím, že dnes především Burgibovy a Senghorovy návrhy na vytvoření celosvětového frankofonního společenství kultury na jedné straně a složité otázky frankofonní Kanady na druhé straně velmi jasně ukazují, jak živá je dosud tato myšlenka a jak pevná jsou kulturní pouta. Velmi dobře si to uvědomují i nejrůznější francouzská místa, což nejlépe potvrzuje velmi dobrý článek v *Le Monde* na podzim 1964, výstižně nazvaný „Kulturní úderná síla“ (*Force de frappe culturelle*).

Pro francouzské pronikání v oblasti kultury jsou vytvořeny mimořádně příznivé podmínky. Jestliže francouzská koloniální politika asimilace domácího obyvatelstva zcela zkrachovala na úseku politickém, v oblasti kulturní vytvořila neobyčejně silná pouta. Domácí elitě se znalostí franštiny se otevřely dveře téměř celého světa a nejlepší tradice francouzské kultury, jež vždy patřila k nejpokrokovějším na světě, přijala velmi často tato elita za své. A tak se zde v tom nejlepším smyslu slova spojuje tradice pokrokové minulosti se současným pokrokem.

Na první pohled se projevuje rozpor mezi starou koloniální politikou a dnešním pružnějším přístupem k problematice rozvojových zemí. Podíváme-li se poněkud hlouběji a pozorněji, vidíme jedno základní společné — v obou

Les Pays en voie de Développement, Rapport de la Commission d'Etude instituée par le décret du 12 mars 1963, remis au Gouvernement le 18. juillet 1963, Paris, str. 3. Odtud i další citace jako *Rapport Jeanneney*.

¹⁵⁾ Pierre Moussa, *L'économie de la zone franc*, Paris 1960, str. 124.

¹⁶⁾ *Rapport Jeanneney*, str. 76.

¹⁷⁾ Henri Brunshwig, *La colonisation française*, Paris 1949, str. 277.

¹⁸⁾ Yves Guéna, *Historique de la Communauté*, Paris 1962, str. 182.

případech hledala Francie možnost posílení svého mezinárodního postavení. V době kolonialismu znamenalo vlastnictví rozsáhlé koloniální říše možnost hrát úlohu velmoci. A nová, pružnější politika gaullismu také mimořádně usnadnila Francii její úsilí podílet se aktivně na problémech světové politiky.

Není nijak náhodou, že právě po ukončení alžírské války mohl de Gaulle zahájit zcela novou politiku nejen vůči rozvojovým zemím, ale i v řadě dalších otázek světové politiky vystoupil s vlastní iniciativou. Mohl si to dovolit, neboť si zajistil podporu řady nově nezávislých frankofonních zemí, které většinu jeho kroků podpořily. A při úloze rozvojových zemí v OSN a jiných mezinárodních organizací má tato podpora mimořádný význam.

Zkoumáme-li tradice francouzské diplomacie v zahraniční politice gaullismu a docházíme-li ke konstatování, že jim věnuje mimořádně velkou pozornost, nijak to neznámá, že by současná gaullistická zahraniční politika byla jen tradicionalistická, že by šla již vyježděnými koleji a nepřinášela nic nového. Tento závěr by rozhodně nebyl správný.

Gaullistická zahraniční politika v sobě spojuje zdravé využití dlouholetých tradic, daných nejrůznějšími podmínkami rázu geografického, demografického, historického apod., s tvůrčím rozbořem a využitím současné mezinárodní situace. Téměř maximální využití rozporů současného světa je přímo charakteristickým rysem dnešní gaullistické diplomacie. A k tomu je zapotřebí nejen využití tradic, ale i značné pružnosti. Dosavadní gaullistická diplomacie se oběma těmito vlastnostmi vyznačovala v míře, která rozhodně přesahuje úroveň zahraniční politiky jiných zemí.